

Η ανακατασκευή του μαρξικού και του δεμπεριανού επιχειρήματος στο *Ιστορία και Μέθοδος του Κοσμά Ψυχοπαίδη*

Η πολιτικο-θεωρητική σκέψη του Κοσμά Ψυχοπαίδη παραπέμπει σε ένα θεωρητικό πρόγραμμα, του οποίου η εμβέλεια είναι εκτεταμένη, γεγονός που επιβεβαιώνεται τόσο μέσω του εποπτικού εύρους του έργου του όσο και της έντασης των αναλύσεών του. Παράλληλα, το θεωρητικό αυτό πρόγραμμα συγκροτείται σταθερά στη βάση της προοπτικής της χειραφέτησης και, συνεπώς, συγκροτείται κατά αναγκαίο τρόπο ως κριτική θεώρηση των σύγχρονων κοινωνικών συνθηκών και των δυνατών θεωρητικών στάσεων. Η συγκρότηση μιας σύγχρονης κριτικής σκοπιάς αποτελεί θα λέγαμε το κύριο μέλημα του Κοσμά Ψυχοπαίδη, στο έργο του οποίου όμως διακρίνεται ρητά η ταυτόχρονη έγνοια να διασωθούν οι δυνατότητες ελευθερίας που διέπουν τη σύσταση της πραγματικότητας, και, υπό αυτό το πρίσμα, καθίσταται φανερή η έγνοια να μην εκπέσει η κριτική σε μια ειρωνική στάση πλήρους άρνησης του πραγματικού, η οποία συνακόλουθα θα οδηγούσε σε μια πολιτική στάση απάθειας. Υπό αυτήν την έννοια, μπορεί να παρατηρηθεί ότι η προσέγγιση που υιοθετείται από τον Κοσμά Ψυχοπαίδη έναντι της σύγχρονης κοινωνικής θεωρίας και πραγματικότητας είναι διαλεκτική. Δεν είναι συνεπώς τυχαίο ότι για τη

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΣΙΩΝ

Ο Θωμάς Νουτσόπουλος είναι λέκτορας στο τμήμα πολιτικής επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και ο Απόστολος Πανταζής είναι ειδικός επιστήμονας στο τμήμα κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

συγκρότηση αυτής της σύγχρονης διαλεκτικής κριτικής ο Ψυχοπαίδης ανατρέχει στην παράδοση της σύγχρονης διαλεκτικής θεωρίας, ήτοι στο έργο των Kant (κυρίως στη λεγόμενη τρίτη κριτική), Hegel και Marx.

Η θεωρητική ενασχόληση του Κοσμά Ψυχοπαίδη με την ανωτέρω παράδοση υπήρξε διαρκής με σκοπό την θεμελίωση μιας σύγχρονης δεσμευτικής, κριτικής σκοπιάς που θα υπερβαίνει ταυτόχρονα τόσο τον αξιακό σχετικισμό όσο και το δογματισμό, ένα πρόγραμμα που έχει τις ρίζες του στην καντιανή Κριτική του Καθαρού Λόγου και του οποίου οι όροι αναδιατυπώνονται στη συνέχεια από τους Hegel και Marx. Ο θεωρητικός αυτός στόχος δεν θα μπορούσε όμως να μη λάβει υπόψη του τις αλλοιώσεις που επέφερε στο πρόγραμμα αυτό η βεμπεριανή κριτική, της οποίας οι θέσεις κυριάρχησαν σε μεγάλο βαθμό στη διάρκεια του 20ού αιώνα. Με αυτήν την έννοια, προνομιακός τόπος για μια σύντομη και, αναγκαστικά εδώ, σχηματική ανακατασκευή της θεωρητικής αντίληψης του Κοσμά Ψυχοπαίδη αποτελεί το έργο του με τίτλο *Ιστορία και Μέθοδος*, που αποτέλεσε την υφηγεσία του στη Γερμανία και μπορεί να θεωρηθεί ως έργο βάσης για την ίδια τη θεωρητική του συγκρότηση. Στο έργο αυτό το θεωρητικό εγχείρημα συγκροτείται με κατεξοχήν διαλεκτικό τρόπο, καθώς η ανακατασκευή και επικαιροποίηση της παράδοσης των Kant, Hegel και Marx διέρχεται μέσα από την κριτική της βεμπεριανής κριτικής αυτής της παράδοσης. Με άλλα λόγια, η αποκατάσταση της διαλεκτικής για τη σημερινή θεωρία οφείλει να αναμετρηθεί με το βασικότερο αντίπαλό της και να αναδείξει τις αντιφάσεις και αντινομίες που προκύπτουν κατά αναγκαίο τρόπο λόγω ακριβώς της εγκατάλειψης ουσιωδών διαστάσεων της διαλεκτικής παράδοσης. Έχοντας υπόψη μας ότι το *Ιστορία και Μέθοδος* δημοσιεύεται στη Γερμανία το 1984 (1994 στην Ελλάδα), μπορεί κανείς να αναγνώσει πίσω αφενός από τον αξιακό σχετικισμό, μεταξύ άλλων, τα μεταμοντέρνα επιχειρήματα που αρνούνται την εμβέλεια της παράδοσης αυτής που ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης θεωρεί συστατική για τη συγκρότηση της σημερινής κριτικής, πίσω αφετέρου από το δογματισμό, μεταξύ άλλων, τη σοβιετική, «επίσημη», ανάγνωση του μαρξισμού.

Στο παρόν, θα εστιάσουμε στην προσέγγιση του Κοσμά Ψυχοπαίδη στο μαρξικό και βεμπεριανό έργο, όπως αυτή λαμβάνει χώρα στο προαναφερθέν έργο του, με πρόθεση να αναδείξουμε την προβληματική που σχιαγραφήθηκε παραπάνω.

Ξεκινώντας από την ανακατασκευή του μαρξικού έργου, μπορεί κανείς αρχικά να παρατηρήσει ότι το θεωρητικό ενδιαφέρον του Κοσμά Ψυχοπαίδη επικεντρώνεται προς τρεις βασικές κατευθύνσεις. Η πρώτη αφορά

στη διερεύνηση της έννοιας των παραγωγικών δυνάμεων στο μαρξικό έργο, η δεύτερη θεματοποιεί ζητήματα σχετικά με την τροπικότητα του αιτήματος της ελευθερίας, που σχηματοποιείται στο μαρξικό έργο ως αίτημα για μια σοσιαλιστική κοινωνία, ενώ, τέλος, η τρίτη κατεύθυνση αναφέρεται σε ερωτήματα θεμελίωσης της πολιτικής πράξης στο έργο αυτό.

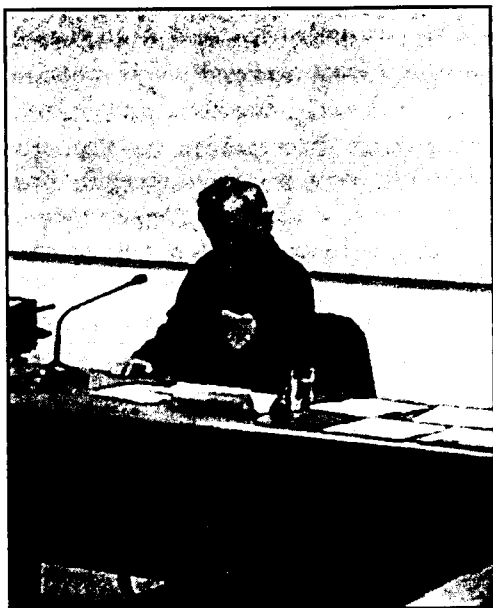
Η σημασία της διερεύνησης των παραγωγικών δυνάμεων στο μαρξικό έργο είναι θα λέγαμε πολλαπλή. Κατά πρώτο λόγο, καθίσταται δυνατή η διασαφήνιση και οριοθέτηση του Marx απέναντι στην ιδεαλιστική παράδοση των Kant και Hegel, καθώς τίθενται τα σημεία εκείνα που αναδεικνύουν τόσο τη συνέχεια όσο και τη ρήξη με αυτήν. Με αυτόν τον τρόπο, το μαρξικό έργο θεματοποιείται ως «φυσική», τρόπον τινά, συνέχεια του γερμανικού διαφωτισμού ενώ, ταυτόχρονα, ως κριτική ολοκλήρωσή του μέσα από τη σύνδεση της προβληματικής της ανάπτυξης των ανθρώπινων εποπτικών δυνάμεων με την ανάπτυξη της βιομηχανίας (πρώιμο μαρξικό έργο – θεωρία της αλλοτρίωσης, ύστερο μαρξικό έργο – ανάλυση της μεγάλης βιομηχανίας στο πλαίσιο της σχετικής υπεραξίας). Ακολούθως, εξίσου σημαντική είναι η διαπίστωση ότι η μαρξική έννοια της δύναμης είναι γενικότερης φύσης από τις δυνάμεις που δρουν στην αστική αλλοτριωμένη κοινωνία, καθώς έτσι καθίσταται δυνατή η ανάδειξη της αναγκαίας σχέσης μεταξύ της ανάπτυξης των κοινωνικών παραγωγικών δυνάμεων και της δυνατότητας της ελευθερίας που γεννά ο ίδιος ο αστικός – κεφαλαιοκρατικός ορίζοντας (αυτό που ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης ονομάζει «τελεολογία της απελευθέρωσης»). Εν γένει, η ίδια η σύλληψη της διαδικασίας κοινωνικοποίησης ως ιστορικής διαδικασίας ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων σηματοδοτεί τόσο τη δυναμική οπτική του μαρξικού επιχειρήματος όσο και τον ιστορικό, παροδικό, χαρακτηριστήρα της αστικής κοινωνίας. Εδώ ανοίγει και το πεδίο για τη θέση του ερωτήματος της πραγμάτωσης αυτής της δυνατότητας, η οποία στο μαρξικό έργο συνδέεται αναπόσπαστα με τη σκοπιά του προλεταριάτου. Το φαινομενικά παράδοξο της μαρξικής διαλεκτικής είναι ότι συναρτά τη συγκρότηση της ίδιας της επιστήμης, της κριτικής της πολιτικής οικονομίας, με την ταύτισή της με την ανωτέρω σκοπιά. Αυτή η ταύτιση είναι αναγκαία, καθώς η εργατική τάξη συνιστά την ουσιώδη δύναμη της συνολικής κοινωνίας. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι αφενός μια επιμέρους τάξη της κοινωνίας εξηγεί τη συνολική αναπαραγωγή της κοινωνίας και αφετέρου εξηγεί και τον ταξικό, συνεπώς, στρεβλό χαρακτήρα αυτής της ιστορικής κοινωνίας (με άλλους όρους το σχήμα αυτό αποτελεί κληρονομιά της εγγελιανής διαλεκτικής). Περαιτέρω σημαίνει αφενός ότι μόνο

αυτή η ταύτιση διασφαλίζει την επιστημονικότητα της μαρξικής θεωρητικής σκοπιάς και αφετέρου ότι κάθε άλλη σκοπιά κρίνεται ως ιδεολογική, καθώς αδυνατεί να δώσει λόγο για το σύνολο της κοινωνικής αναπαραγωγής (αυτό που ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης ονομάζει «σκοπιές περιορισμένου ορίζοντα»). Τέλος, σημαντική είναι η διάκριση μεταξύ αντικειμενικής και υποκειμενικής πλευράς της διαδικασίας ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων στην οποία αποδίδεται έμφαση στο *Ιστορία και Μέθοδος*, καθώς στη διάκριση αυτή βασίζεται η κριτική και, εν τέλει, απόρριψη δογματικών αναγνώσεων του μαρξικού έργου (πρωτίστως, αλλά όχι μόνο, σοβιετικός δογματισμός, επίσης στρουκτουραλισμός τύπου Althusser), αναγνώσεις οι οποίες κατανοώντας μονόπλευρα την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων αντικειμενικά, ήτοι καθαρά ως τεχνικά μεγέθη, άθελά τους υπέπιπταν στη στρεβλή λογική της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας που διαρκώς μετατρέπει τις υποκειμενικές εργατικές δράσεις σε αντικειμενοποιημένα μεγέθη.

Οι σημαντικές αυτές διαστάσεις της ανάλυσης των παραγωγικών δυνάμεων στο *Ιστορία και Μέθοδος* αποτελούν θα λέγαμε όρο για να τεθεί το ζήτημα της τροπικότητας του αιτήματος της ελευθερίας. Το ζήτημα της τροπικότητας συνιστά ένα ερώτημα του οποίου η κατανόηση συνδέεται, από τον Κοσμά Ψυχοπαίδη, με την εξειδίκευσή του σε μια σειρά επιμέρους ζητημάτων όπως το ζήτημα της προόδου στο μαρξικό έργο, το ζήτημα της σχέσης της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας και των προκεφαλαιοκρατικών κοινωνιών, καθώς και το ζήτημα της αποσαφήνισης της έννοιας της αναγκαιότητας που συνδέεται με το χαρακτήρα της μετάβασης στο σοσιαλισμό.

Όσον αφορά στο ζήτημα της προόδου, η ανάλυση του Κοσμά Ψυχοπαίδη δίνει έμφαση στο γεγονός ότι ήδη στο πρώιμο μαρξικό έργο μπορεί να ανακατασκευαστεί μια κατεύθυνση που συνυπάρχει με την κριτική στο θεσμό της ατομικής ιδιοκτησίας και συνίσταται στην αναγνώριση της ιστορικά θετικής σημασίας της αστικής κοινωνίας. Ως πρόοδος συλλαμβάνεται εδώ η διάρρηξη όλων των παραδοσιακών σχέσεων και μορφωμάτων που αποτελεί ταυτόχρονη διαδικασία με τη συγκρότηση της αστικής κοινωνίας. Η έλευση της τελευταίας σηματοδοτεί μια διεύρυνση στον ιστορικό ορίζοντα, υπό την έννοια ότι μόνο στη βάση αυτής γίνεται κατορθωτή η θέση του αιτήματος της ελευθερίας στην πλέον γενικεύσιμη μορφή της και στην πληρότητα του περιεχομένου της. Με τη συγκρότηση της σκοπιάς της κριτικής της πολιτικής οικονομίας η ίδια οπτική εμφανίζεται στην προβληματική του επαναστατικού χαρακτήρα των

μεθόδων παραγωγής της σχετικής υπεραξίας, που καθιστούν αντικειμενικά δυνατή και τη διάρρηξη του ίδιου του αστικού ορίζοντα. Με βάση αυτήν την αντίληψη, η αστική κοινωνία είναι προτιμότερη, παρά την εκμετάλλευση και παρά την τύφλωση της συνείδησης, από τις προ-αστικές κοινωνίες. Περαιτέρω, ο εντοπισμός της ιδιάζουσας ιστορικότητας της αστικής κοινωνίας στον πλήρη χωρισμό της εργασίας από τους όρους της

Από μια διάλεξη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Βόλος 2004, Ανέκδοτη).

αναπαραγωγής της, που αντανακλάται εννοιακά στη διάκριση μεταξύ παραγωγικής δύναμης και παραγωγικής σχέσης, επιτρέπει την οριοθέτηση της αστικής κοινωνίας σε σχέση με τις προ-αστικές. Εδώ, τίθεται μεταξύ άλλων το ζήτημα του τρόπου προσέγγισης παρελθουσών κοινωνικών μορφών. Εδώ, η συμβολή της ανάλυσης του Κοσμά Ψυχοπαίδη είναι σημαντική, καθώς επιχειρεί να αποσαφηνίσει απορίες και αντιφατικές διατυπώσεις που διέπουν τα ίδια τα μαρξικά κείμενα. Η θέση του Ψυχοπαίδη έχει διπλή αφετηρία και στόχευση. Αφενός επισημαίνει τη μαρξική θέση ότι η κατανόηση των προ-αστικών κοινωνιών έχει ως όρο της τη σύγχρονη σκοπιά και τα σύγχρονα ενδιαφέροντα. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι οι όροι αναπαραγωγής τόσο των παρελθουσών πολιτισμικών μορφών όσο και της γνώσης μας για αυτές ανευρίσκονται αποκλειστικά στη σημερινή κοινωνία (π.χ σήμερα έχω την ικανότητα να διασώσω και να διασφαλίσω την αναπαραγωγή μορφών της παράδοσης λόγω της τεχνολογικής προόδου). Με αυτήν την έννοια, ο Ψυχοπαίδης

αναδεικνύει το χάσμα που χωρίζει τη μαρξική θεωρία από θεωρίες του γερμανικού οικονομικού ιστορισμού, οι οποίες προσέδιδαν θεμελιωτική σημασία για τη συγκρότηση του παρόντος σε παρελθούσες κοινωνικές μορφές και, υπό αυτό το πρίσμα, διέπονταν από συντηρητισμό. Αφετέρου, προχωρεί σε μια αντι-δογματική ερμηνεία της γνωστής μαρξικής θέσης περί βάσης και εποικοδομήματος όσον αφορά στις προ-αστικές κοινωνίες, θέση που έδωσε λαβή σε ατυχείς απόπειρες προσέγγισης των προ-αστικών κοινωνιών. Στις τελευταίες, καθώς δεν έχει συντελεστεί πλήρως ο χωρισμός της εργασίας από τους όρους αναπαραγωγής της και, κατ' επέκταση της οικονομίας από την πολιτική, δεν είναι μεθοδολογικά επιτρεπτό τα πολιτικά, θρησκευτικά κ.λπ. στοιχεία να συμπεριλαμβάνονται άκριτα στο λεγόμενο εποικοδόμημα, αφού αυτά τα στοιχεία ήταν άμεσα ακόμα συναρτημένα με τους όρους της κοινωνικής αναπαραγωγής. Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης προχωρεί σε μια ανακατασκευή του τρόπου με τον οποίο πρέπει να συλλαμβάνεται η έννοια της αναγκαιότητας στο μαρξικό έργο. Ο σοσιαλισμός ως κοινωνική μορφή της πλήρους πραγμάτωσης της ελευθερίας και η μετάβαση σε αυτόν δεν αποτελεί αναγκαία, κατά το πρότυπο των φυσικών επιστημών, μετάβαση, καθώς η κεφαλαιοκρατική κοινωνία θέτει το σοσιαλισμό ως πραγματική δυνατότητα αλλά δεν μεταβαίνει αυτόματα σε αυτόν. Με αυτήν την έννοια, αφήνεται αφενός ανοιχτό το ζήτημα της πραγμάτωσης του σοσιαλισμού και αφετέρου αυτή εξαρτάται πλέον από και συνδέεται άρρηκτα με το χαρακτήρα και την κατεύθυνση της πολιτικής πράξης. Η τελευταία καλείται να εισέλθει στο και να διαμορφώσει εκείνο το πεδίο που παραμένει σε μεγάλο βαθμό απροσδιόριστο, καθώς παραπέμπει στη σύνδεση παρόντος και μέλλοντος. Έτσι, η διερεύνηση της φύσης της πολιτικής πράξης στο μαρξικό έργο καθίσταται με βάση την ανάλυση του Ψυχοπαίδη κεντρικό ζήτημα.

Η εν λόγω διερεύνηση εστιάζει σε δύο βασικά σημεία. Αφενός δείχνεται ότι στο νεανικό του έργο ο Marx συνδέει τη δυνατότητα της επαναστατικής πράξης με την υπέρβαση του εγγεληνού κράτους, κράτους συγκροτημένου με όρους που στη σημερινή συζήτηση θα μπορούσαν να θεωρηθούν στοιχεία ενός κοινωνικού κράτους. Για το νεαρό Marx αυτό που πρέπει να τεθεί υπό άρση είναι ο ίδιος ο χωρισμός κοινωνίας και πολιτικής και τούτο μπορεί να επιτευχθεί μόνο στη βάση της επαναστατικής πράξης. Η ανακατασκευή των μαρξικών αναλύσεων περί της ρύθμισης της εργασίμης ημέρας από τον Κοσμά Ψυχοπαίδη αναδεικνύει τα ιστορικά όρια της εμφάνισης του κράτους ως εκφραστή του γενικού κοινωνικού συμφέροντος, καθώς το κράτος μπορεί να εμφανίζεται ως τέτοιο μόνο στο

βαθμό που η εργατική τάξη παραμένει ανοργάνωτη σε πολιτικό επίπεδο. Αφετέρου, επισημαίνεται ότι η ανάπτυξη των οικονομικών εννοιών στο ώριμο μαρξικό έργο είναι ταυτόχρονα και ανάπτυξη πολιτικών εννοιών. Η θέση αυτή του Κοσμά Ψυχοπαίδη είναι ιδιαίτερος σημαντική, καθώς απαντά σε ένα μεγάλο μέρος της κριτικής που ασκήθηκε στο μαρξικό πολιτικο-οικονομικό έργο, θεωρώντας ότι το τελευταίο διέπεται από οικονομικό αναγωγισμό. Ακολούθως, η θέση αυτή ανοίγει το δρόμο για μια δυναμική θεώρηση του κράτους, καθώς συναρτά τη σύσταση του κράτους με το δυναμικό χαρακτήρα της κεφαλαιοκρατικής παραγωγικής διαδικασίας και συσσώρευσης. Τούτο σημαίνει επίσης ότι η πολιτική πράξη οφείλει να λαμβάνει υπόψη της τους αντικειμενικούς όρους της κοινωνικής αναπαραγωγής προκειμένου να μην εκπίπτει σε ακτιβισμό.

Μετά από την παράθεση της διαλεκτικής - υλιστικής μεθόδου του Karl Marx, ακολουθεί η ανακατασκευή της βεμπεριανής κοινωνιολογικής μεθόδου, η οποία κυριάρχησε τον 20ό αιώνα και συγκροτήθηκε πάνω στη βάση της κριτικής στο μαρξικό επιχείρημα. Η κυριότερη ρήξη που επισημαίνεται, έγκειται στην απόρριψη της σύλληψης του κοινωνικού αντικειμένου μέσω μιας θεωρίας των «εργασιακών δυνάμεων» (Arbeitskrafte). Αυτό έχει τις εξής τρεις συνέπειες ως προς την κατασκευή της βεμπεριανής μεθόδου: πρώτον, στο επίπεδο της φορμαλιστικής επιστημολογίας αποχωρίζεται η πραξεολογική από την επιστημονική διάσταση, δεύτερον, στο επίπεδο της σύλληψης της κοινωνίας οι κοινωνικές σχέσεις προσεγγίζονται σε ατομικό επίπεδο ως «πιθανότητα ανταπόκρισης του προσανατολισμού μέσω υποκειμενικών νοημάτων» και τρίτον, στο επίπεδο της προσέγγισης της πολιτικής υιοθετείται αφενός μια φορμαλιστική προσέγγιση του κράτους και αφετέρου η δημιουργία των αξιών από ηγετικά-χαρισματικά στοιχεία.

Όσον αφορά στην προσπάθεια κατασκευής της επιστημολογίας της κοινωνιολογικής μεθόδου, ο Max Weber μετασχηματίζει τους μαρξικούς νόμους (όπως είναι ο νόμος της αξίας) σε ιδεοτυπικές κατασκευές, με σκοπό πρώτον, να αρθεί το πραξεολογικό -κανονιστικό περιεχόμενο της σύνδεσης κοινωνικών διαδικασιών και αξιολογικών στάσεων και δεύτερον, να είναι εφικτή η διάκριση μεταξύ θεωρίας και ιστορίας (που εμφανίζονται στην μαρξική σύνδεση εξελικτικών τάσεων του κοινωνικού αντικειμένου). Σημαντική είναι η επισήμανση του ίδιου του Max Weber ότι η θεμελίωση της έννοιας της αξίας έχει ως συνέπεια μια δεσμευτική θεωρία για το σύνολο του κοινωνικού αντικειμένου (εργασιακή θεωρία της αξίας) μέσω ενός κοινωνικού υποκειμένου (εργατική τάξη), που φέρει την σκοπιά της ολότητας. Αντίθετα, για τον Max Weber προτάσσεται η «δόμηση» του

κοινωνικού αντικειμένου μέσω των «αξιών» τις οποίες φέρουν οι ίδιοι οι επιστήμονες, οι οποίοι μέσω της κατασκευής μονόπλευρων ιδεοτύπων, προσπαθούν μέσω της «φαντασίας» να ανασυνθέσουν το σύνολο της πραγματικότητας. Συνεπώς, απορρίπτεται η μαρξική σύνδεση του καταμερισμού της εργασίας και της ίδιας της επιστήμης και αποδίδεται πρωταρχικός ρόλος στην ίδια την επιστημονική σκοπιά, μέσα σε ένα πλαίσιο υποκειμενικού αξιολογικού σχετικισμού. Όπως επισημαίνει ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης, η κατασκευή αυτή συνίσταται σε μια ανορθολογικοποίηση της ίδιας της επιστημονικής μεθόδου, που ανάγεται σε μια μη περαιτέρω εξηγήσιμη απόφαση να αποδοθεί «νόημα στον πολιτισμό», αίροντας την σύνδεση μεταξύ γνωσιοθεωρητικών προϋποθέσεων της επιστήμης και εξέλιξης του σύγχρονου κοινωνικού αντικειμένου.

Δεύτερον, στο επίπεδο της σύλληψης της ίδιας της κοινωνίας, η δεμπεριανή κοινωνιολογική μέθοδος ανακατασκευάζει την έννοια της κοινωνικής σχέσης σε ένα μικροκοινωνιολογικό επίπεδο ως «πιθανότητα» επέλευσης κοινωνικών πράξεων μέσω αμοιβαίας ανταπόκρισης υποκειμενικών νοημάτων, αποφεύγοντας την πρόταξη μιας μακροθεωρητικής σύλληψης της κοινωνίας ως ταξικών σχηματισμών στους οποίους εντάσσεται το ατομικό πράττειν. Η έμφαση στις έννοιες της «πιθανότητας» και των υποκειμενικών νοημάτων στρέφει την ανάλυση στο επίπεδο του ανταλλακτικού πράττειν, σε αντίθεση με την μαρξική ανάλυση που εξετάζει τη σχέση μεταξύ παραγωγικού και ανταλλακτικού (μορφικού) στοιχείου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της φορμαλιστικής κοινωνιολογίας, αποτελεί η ανακατασκευή της εργασιακής σχέσης ως αντιστοίχισης νοημάτων και αμοιβαίων υπολογισμών μεταξύ του επιχειρηματία και του εργάτη στο τυπικό επίπεδο της ανταλλαγής μέσω χρήματος, αφού προηγουμένως έχει απορριφθεί η έννοια της αξίας μέσω της οποίας παράγονται οι κοινωνικές σκοπιές μεταξύ του συνόλου της εργατικής τάξης και της τάξης των επιχειρηματιών διαμεσολαβημένες από τους κανόνες του δικαίου. Οι ίδιοι οι κανόνες του δικαίου προσεγγίζονται ως «όροι του πράττειν», οι οποίοι λαμβάνονται υπόψη από τα άτομα ως μέσα για την επίτευξη των σκοπών τους. Ο επιχειρηματίας και ο εργάτης υπολογίζουν στην κρατική επέμβαση μέσω της εμπειρίας σε περίπτωση βίαιης αρπαγής της ατομικής ιδιοκτησίας. Είναι ενδεικτικό ότι η μέθοδος δεν εξετάζει το περιεχόμενο και την ορθότητα των ατομικών σκοπών και ταυτόχρονα απορρίπτει την εξήγηση μέσω ενός υλιστικού προτύπου παραγωγής της νομικής και χρηματικής μορφής μέσω μιας θεωρίας «κοινωνικών δυνάμεων». Με την έννοια της «πιθανότητας» αίρεται η σχέση μεταξύ «ανταλλακτικής αξίας» και «αξίας χρήσης», τις οποίες η μαρξική θεωρία εξηγεί

ως πλευρές διάσπασης της ενότητας της αξίας και ταυτόχρονα έθετε μέσω της έννοιας της «πραγματικής δυνατότητας» την άρση του χωρισμού μέσω της ανάπτυξης των «παραγωγικών δυνάμεων». Αντίθετα ο Weber αποδίδει πρωταρχικότητα στο «νόημα» των δρώντων και στην διάσταση της ανταλλακτικής διαδικασίας, χωρίς να περιέχει τον συσχετισμό της με τις διαστάσεις της παραγωγής και της διανομής σε συνολικό κοινωνικό επίπεδο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από τον Κοσμά Ψυχοπαίδη, το βεμπεριανό επιχείρημα γνωρίζει «μόνο αφαιρέσεις από το συσχετισμό του όλου χωρίς να ιεραρχούν τα διαφορετικά επίπεδα αφαίρεσης και να ερευνούν τις διαδικασίες προσδιορισμού μεταξύ των επιπέδων αυτών» (σελ.315).

Τρίτον, η απόρριψη της σύλληψης του κοινωνικού μέσω μιας θεωρίας «κοινωνικών δυνάμεων» έχει συνέπειες και ως προς την προσέγγιση της ίδιας της πολιτικής στο εσωτερικό της βεμπεριανής κοινωνιολογίας. Ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης επισημαίνει τα μεθοδολογικά ζητήματα που ανακύπτουν κατά την προσπάθεια της οριοθέτησης της έννοιας της εξουσίας μέσω της οποίας προσεγγίζεται το πολιτικό φαινόμενο. Η ισχύς (Macht) αποτελεί για τον Max Weber μια «άμορφη» έννοια σε αντίθεση με την μαρξική θεωρία για την οποία η παραπάνω έννοια εκφράζει την μορφή «παραγωγικών δυνάμεων», οι οποίες παράγουν την σύγκρουση μεταξύ «δυνάμεων». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ζήτημα που ανακύπτει κατά την εξέταση της «άμορφης» δύναμης, αφού με αυτόν τον τρόπο, υπογραμμίζει ο Max Weber, παράγεται μια απροσδιοριστία οριοθέτησης του πολιτικού φαινομένου. Με άλλα λόγια, όπως αναφέρεται, θα ήταν σχέσεις εξουσίας τόσο οι απαιτήσεις των εργατών προς τους εργοδότες όσο και οι απαιτήσεις των εργοδοτών προς τους εργάτες (μια σχέση που προσεγγίστηκε μαρξικά ως αντιπαράθεση μεταξύ ίσων δικαιωμάτων στο κεφάλαιο της εργάσιμης ημέρας). Με σκοπό να λύσει αυτό το αδιέξοδο επιλέγεται η πολιτική «αυθεντία» και το καθήκον υπακοής ως τύπος που ανταποκρίνεται σε μια φορμαλιστική εξήγηση που αφαιρεί από οικονομικά συμφέροντα, ανταποκρινόμενη στην αστική σύλληψη του κοινωνικού ως χωρισμού μεταξύ πολιτικής και οικονομίας. Με αυτόν τον τρόπο απορρίπτεται η μαρξική σύνδεση εξουσίας και οικονομίας και αποκαθίσταται η σχέση των δύο ως αντιστοιχίσεις των «τύπων» της πολιτικής και της οικονομίας. Η παραπάνω μεθοδολογική επιλογή υπέρ ενός φορμαλιστικού ορισμού της πολιτικής αποτυπώνεται και κατά την εξέταση του κρατικού φαινομένου. Το κράτος ορίζεται ως «μονοπώλιο της νόμιμης φυσικής βίας» με αφαίρεση από τους σκοπούς των πράξεών του. Αυτό υποδηλώνει την αδυνατότητα κατασκευής της πολιτικής ως ενός «συ-

στήματος» που θα περιείχε το αίτημα δεσμευτικών σκοπών, όπως η συμμετοχή των εργατικών τάξεων μέσω κοινωνικών πολιτικών στους όρους αναπαραγωγής της κοινωνίας. Στον Weber η σχέση μεταξύ συμφερόντων και πολιτικού θεσμού συνίσταται στον «αγώνα» μεταξύ συμφερόντων και στην προσπάθεια επικράτησης ενός επιμέρους συμφέροντος, που προσπαθεί να επιβληθεί στα υπόλοιπα μέσω του μονοπωλίου της νόμιμης βίας (προσπάθεια επιβολής καταστατατικών). Ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης επισημαίνει ότι σε αυτό το σημείο παρατηρείται μια αντιστοιχία με την μαρξική προσέγγιση, όμως ταυτόχρονα η τελευταία έθετε το αίτημα επιβολής ενός «γενικού συμφέροντος» (δηλαδή της σκοπιάς της εργασίας), σε αντίθεση με την βεμπεριανή προσέγγιση που δεν δέχεται ένα γενικό συμφέρον ως αποτέλεσμα του σύγχρονου καταμερισμού της εργασίας.

Ταυτόχρονα, ο Κοσμάς Ψυχοπαίδης επισημαίνει την αντιστοίχιση μεταξύ επιστήμης και πολιτικής στο εσωτερικό της βεμπεριανής μεθόδου. Όπως στο επίπεδο της μεθόδου αποδίδεται πρωταρχικότητα στην σκοπιά του επιστήμονα, ο οποίος «συντάσσει» το αντικείμενο μέσω υποκειμενικών αξιών, που δεν εξηγούνται περαιτέρω, έτσι και στο επίπεδο της πολιτικής ο χαρισματικός ηγέτης (σε αντίθεση με τον γραφειοκράτη) «συντάσσει» τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα μέσω νέων «αξιών» που αναφέρονται στο κοινωνικό σύνολο. Με αυτόν τον τρόπο επισημαίνεται από τον Κοσμά Ψυχοπαίδη η επανάκαμψη του βεμπεριανού επιχειρήματος σε ανορθολογικά – ντεσιζιονιστικά στοιχεία που συντάσσουν το κοινωνικό αντικείμενο, παρ' όλο ότι το ίδιο συγχροτήθηκε ως κριτική στον ανορθολογισμό του πρώιμου ιστορισμού (Roscher) και στον μυστικισμό των διαλεκτικών δυνάμεων, που βρίσκονται όπισθεν της ιστορικής εξέλιξης.